

การพัฒนางานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น การปั้นหม้อบ้านลำโพง ต.พุดซา อ.เมือง จ.นครราชสีมา เพื่อถ่ายทอด องค์ความรู้สำหรับครูสอนศิลปะ

POTTERY HANDICRAFT DEVELOPMENT FROM LOCAL WISDOM AT BAN-LAMPONG, PUDSA SUB-DISTRICT, MUANG DISTRICT, NAKHONRATCHASIMA FOR TRANSFERRING KNOWLEDGE TO SCHOOL ART TEACHER.

เกรียงไกร ดวงขจร / KRIANGKRAI DUANGKHACHON

สาขาวิชาอุตสาหกรรมศิลป์ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

INDUSTRIAL ART, FACULTY OF INDUSTRIAL TECHNOLOGY, NAKHON RATCHASIMA RAJABHAT UNIVERSITY

Received: May 25, 2023

Revised: October 15, 2023

Accepted: October 16, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นหม้อบ้านลำโพง นำมาถอดเป็นองค์ความรู้และถ่ายทอดให้กับครูศิลปะ โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อ 1. ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นหม้อบ้านลำโพง 2. พัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่จากองค์ความรู้ภูมิปัญญาการตีหม้อของบ้านลำโพง 3. นำองค์ความรู้มาถ่ายทอดให้กับครูศิลปะ ผลการวิจัยพบว่า 1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นหม้อบ้านลำโพง จากการศึกษาเนื้อดินปั้นมีอัตราส่วนการผสมดินเหนียวในท้องถิ่น 70% ดินเชื้อ 30% มีความเหนียวสามารถขึ้นรูปได้ดีสามารถเผากลางแจ้งจากวัสดุธรรมชาติในอุณหภูมิประมาณ 700 องศาเซลเซียส 2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากการได้เรียนรู้ถึงลักษณะของเนื้อดินเผาพบว่ามีความพรุนตัวสูงเหมาะที่จะสร้างสรรค์เป็นภาชนะกระถางขนาดเล็ก ปับขึ้นรูปด้วยมือตกแต่งพื้นผิวด้วยการขูดขีด มีขาตั้งยกรูปทรง และปั้นแปะต่อเติมภาชนะเป็นรูปสัตว์ชนิดต่าง ๆ โดยเผากลางแจ้งแบบประยุกต์โดยใช้ถ่านไม้และฟางเป็นตัวให้ความร้อน มีควันน้อยและให้ความร้อนที่สูง โดยสังเกตจากสีดินที่เผามีสีส้มเคาะมีเสียงกังวานก็แสดงว่าขึ้นงานสมบูรณ์ 3. การถ่ายทอดองค์ความรู้กระถางดินเผาที่ขึ้นรูปโดยการปับไม่จำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ในการขึ้นรูปจะมีก็เพียงอุปกรณ์ในการตกแต่งที่หาได้ทั่วไป สามารถที่จะนำมาถ่ายทอดให้ครูศิลปะไปใช้สอนในโรงเรียนได้จริงจากวัสดุและภูมิปัญญาในท้องถิ่น เป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนผ่านการส่งต่อจากครูศิลปะสู่นักเรียนและเยาวชน

คำสำคัญ: หัตถกรรม, เครื่องปั้นดินเผา, ภูมิปัญญา

Abstract

The research on Pottery Handicraft Development from Local Wisdom at Ban-Lampong is action research with the following objectives: 1.To study the local wisdom of Ban Lamphong pottery. 2.To develop new product formats using the knowledge and wisdom of making pots from Ban Lamphong 3.To

1 บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนางานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นหม้อ บ้านลำโพง ต.พุดซา อ.เมือง จ.นครราชสีมา เพื่อถ่ายทอดความรู้สำหรับครูสอนศิลปะ” ที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

disseminate knowledge to be passed on to art teachers. The research results revealed that, firstly, in the local wisdom for pottery making at Ban Lamphong, the study of the molding clay identified a mixing ratio of 70% local clay and 30% clay. This mixture is durable and can be molded effectively. It can also be fired outdoors using natural materials at a temperature of approximately 700 degrees Celsius. Secondly, in product development based on the understanding of clay characteristics, it was observed that the clay at Ban Lamphong had high porosity, making it suitable for crafting small potted containers. These containers were molded by hand, decorated with scratches, and feature a stand to elevate the shape. Furthermore, various animal-shaped containers were molded and added. The firing process took place outdoors using charcoal and straw as heat sources, producing minimal smoke and generating high heat. The observation revealed that the burnt clay turned orange, and when tapped, it produced a resonating sound, indicating that the piece was thoroughly cooked. Lastly, the transfer of knowledge involved molding clay pots through squeezing. No specialized molding equipment was required, only commonly found decorative tools. This knowledge can be easily transferred to art teachers for teaching in schools, utilizing local materials and wisdom. This product not only serves as a source of income for the community but also contributes to the passing on of skills from art teachers to students and youth.

Keywords: Handicraft, Pottery, Knowledge

บทนำ

งานหัตถกรรมและทักษะเชิงช่างในหลายแขนงฝังรากลึกอยู่ในจิตวิญญาณของคนไทย ในอดีตหลายคนมองเป็นเรื่องไกลตัวมองข้ามที่จะเรียนรู้ เพราะยากในการหาแหล่งข้อมูลเชิงลึก เนื่องจากงานหัตถกรรมดั้งเดิม คือ วัฒนธรรมของความเป็นพื้นถิ่น ซึ่งความชำนาญในแต่ละพื้นที่นั้น มีเสน่ห์แตกต่างกันออกไป ความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ทำให้เครื่องปั้นดินเผามีการพัฒนาโดยสร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ใช้สอย ตามสภาพความเป็นอยู่เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ทางความเชื่อ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของแต่ละท้องถิ่น (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2539, น. 38-39) งานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาหรือการตีหม้อแม้จะมีมาก่อนประวัติศาสตร์ แต่กรรมวิธีการตีหม้ออันเป็นเอกลักษณ์ของบ้านลำโพง จังหวัดนครราชสีมา ก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงนับว่าเป็นการสืบทอดที่ยาวนาน อย่างไรก็ตามหากว่าคนรุ่นนี้หมดไปแล้วการตีหม้อแบบดั้งเดิมจะยังคงอยู่หรือไม่ เพราะวิถีของคนได้เปลี่ยนไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กำลังจะสูญหาย เนื่องจากขาดการพัฒนาสินค้าที่ตอบสนองการใช้งานได้จริงและเป็นที่ยอมรับในยุคปัจจุบัน

ปัจจุบันที่หมู่ 13 บ้านลำโพง ต.พุดซา อ.เมือง จ.นครราชสีมา มีผู้สืบทอดศาสตร์การตีหม้อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นโบราณที่กำลังสูญหาย จากความเจริญทางด้านเทคโนโลยี ตลอดจนการดำเนินชีวิต ได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว วิถีชีวิตที่เร่งรีบ

ก็คงยากเต็มทีที่จะหาบุคคลที่สร้างงานจากดินในท้องถิ่น ผสานภูมิปัญญา นำมาเปลี่ยนแปลงกลายเป็นภาชนะดินเผาหลายประเภท เช่น หม้อ โอ่ง อ่าง ก็คงจะเลือนหายไปตามกาลเวลา

จากความสำคัญในข้างต้นทำให้ผู้วิจัยตั้งวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย 1. ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นหม้อบ้านลำโพง เพื่อที่จะจัดเก็บทักษะเชิงช่าง องค์ความรู้ของช่างปั้นหม้อบ้านลำโพง ตั้งแต่ประวัติความเป็นมา วัสดุอุปกรณ์ การเตรียมดิน กระบวนการปั้นและการเผา ตลอดจนรูปแบบผลงานที่มีการผลิตอยู่ในปัจจุบัน 2. พัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่จากองค์ความรู้ภูมิปัญญาการตีหม้อของบ้านลำโพง ให้เป็นที่ต้องการและสอดคล้องกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน อาทิเช่น กระถางต้นไม้ขนาดเล็ก และตุ๊กตาตกแต่งสวนในรูปแบบต่าง ๆ แต่ยังรักษาภูมิปัญญาในการเตรียมดินและเผากลางแจ้งแบบดั้งเดิม 3. นำองค์ความรู้มาถ่ายทอดให้กับครูศิลปะ เพื่อนำมาส่งต่อความรู้ในโรงเรียน ที่จะได้เรียนรู้กระบวนการเตรียมดิน การปั้นและการเผากลางแจ้ง ที่จะสามารถสร้างสรรค์ผลงานในท้องถิ่นของตนเองได้และส่งต่อให้กับนักเรียน เพื่อสืบทอดองค์ความรู้งานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาจากภูมิปัญญาดั้งเดิม โดยพัฒนารูปแบบให้สอดคล้องกับชีวิตในปัจจุบันที่จะสร้างสรรค์เป็นของใช้ หรือผลงานศิลปะที่ยังคงทักษะ ภูมิปัญญา วิถีชีวิตและความร่วมสมัยเพื่อรักษาให้คงอยู่ในปัจจุบันและอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นหม้อบ้านลำโพง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
2. พัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่จากองค์ความรู้ภูมิปัญญาการตีหม้อของบ้านลำโพง
3. นำองค์ความรู้มาถ่ายทอดให้กับครูศิลปะ เพื่อให้เห็นถึงภูมิปัญญาและกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนำไปถ่ายทอดในโรงเรียนเป็นแรงบันดาลใจให้เยาวชนในพื้นที่นำองค์ความรู้นี้มาต่อยอด สร้างงานและอาชีพจากภูมิปัญญาดั้งเดิมในท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง “การพัฒนางานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นหม้อบ้านลำโพง ต.พุดซา อ.เมือง จ.นครราชสีมา เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้สำหรับครูสอนศิลปะ” เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมร่วมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการวิจัยร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน ช่างปั้นพื้นบ้าน ในชุมชนบ้านลำโพง ต.พุดซา อ.เมือง จ.นครราชสีมา จำนวน 2 คน ที่ประกอบอาชีพปั้นหม้อในปัจจุบัน โดยแบ่งเป็นตารางตามวิธีการดำเนินงานวิจัย โดยแบ่งเป็นกิจกรรมและเครื่องมือในการวิจัย ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงวิธีการดำเนินงานวิจัย โดยแบ่งเป็นกิจกรรมและเครื่องมือในการวิจัย

วิธีการดำเนินงานวิจัย	กิจกรรม	เครื่องมือในการวิจัย
1. การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น	- การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร - สัมภาษณ์ และบันทึกข้อมูล - ศึกษาประวัติและความเป็นมาของช่างปั้น - ศึกษาแนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน	แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (IndeptInterview) ผู้วิจัยได้จัดทำแบบสัมภาษณ์เจาะลึก ปราชญ์ชาวบ้าน ช่างปั้นพื้นบ้าน ในชุมชนบ้านลำโพง ต.พุดซา อ.เมือง จ.นครราชสีมา จำนวน 2 คนที่ประกอบอาชีพปั้นหม้อในปัจจุบัน เพื่อใช้ในการศึกษาประวัติความเป็นมาของช่างปั้น เทคนิคการสร้างสรรค์ผลงาน และแนวทางในการพัฒนาต่อไป
2. ศึกษากระบวนการเตรียมเนื้อดินปั้น วัสดุอุปกรณ์และขั้นตอนการปั้น การเผาชิ้นงานกลางแจ้ง	- จัดเก็บขั้นตอนการเตรียมเนื้อดินปั้น - วัสดุและอุปกรณ์ในการปั้น - วัสดุและอุปกรณ์และขั้นตอนการปั้น - การเผาผลิตภัณฑ์กลางแจ้ง	- วัตถุประสงค์ในการทดลองดินปั้น - วัตถุประสงค์ทดลองเผากลางแจ้ง - อุปกรณ์การปั้น - การบันทึกข้อมูล
3. ออกแบบเครื่องปั้นดินเผาแบบใหม่จากวัตถุดิบและภูมิปัญญาในท้องถิ่น	- วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อมาออกแบบสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ที่มีความต้องการในปัจจุบัน - เตรียมดินและปั้นผลงานตามที่ออกแบบ - ทดลองเผาผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่แบบกลางแจ้งที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น - จัดเก็บข้อมูล องค์ความรู้	รวบรวมข้อมูล จากเอกสารและแบบสัมภาษณ์ นำมาให้ประโยชน์ในการกำหนดแนวคิดในการออกแบบสร้างผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ เพื่อจัดเก็บและสร้างเป็นองค์ความรู้ จากการทดลองปั้น ผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่และเผากลางแจ้ง โดยถ่ายภาพ ถ่าย VDO บันทึกเสียง และจดบันทึก

วิธีการดำเนินงานวิจัย	กิจกรรม	เครื่องมือในการวิจัย
4. นำองค์ความรู้มาถ่ายทอดให้กับครู ศิลปะ	- ถ่ายทอดองค์ความรู้กระบวนการเตรียมดิน การปั้นและการเผากลางแจ้ง - สร้างสรรค์ผลงานจากภูมิท้องถิ่นของตนเองได้และส่งต่อไปให้นักเรียน	จัดการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ครูศิลปะจากการลงมือทำและเรียนรู้ การปั้น การเผาจากภูมิปัญญาที่สามารถสร้างสรรค์ผลงานได้ด้วยตนเอง

ที่มา : ผู้วิจัย เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2564

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามแผนวิธีการวิจัย เพื่อทำการศึกษารวบรวมข้อมูลที่จะนำมาพัฒนางานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นหม้อบ้านลำโพง ต.พุดซา อ.เมือง จ.นครราชสีมา เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้สำหรับครูสอนศิลปะจึงขอนำเสนอผลการวิจัยดังต่อไปนี้.

1. การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ในปัจจุบันที่หมู่ 13 บ้านลำโพง ต.พุดซา อ.เมือง จ.นครราชสีมา ยังมีผู้สืบทอดศาสตร์การตีหม้อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นโบราณที่กำลังสูญหายได้แก่ ยายชิต ตัดพุดซา ซึ่งปัจจุบันได้เลิกทำไปแล้ว เนื่องจากอายุมากจึงได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับลูกสาว คือ นางวรรณมา ทางพุดซา ที่ยังคงตีหม้อด้วยมือใช้วัสดุพื้นบ้านทั้งหมด ผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อวิเคราะห์ถึงช่างตีหม้อบ้านลำโพงที่ยังคงเหลือในปัจจุบันถึงประวัติความเป็นมา เทคนิคการเตรียมดิน การปั้น ตลอดจนการเผากลางแจ้งด้วยวัสดุจากธรรมชาติ โดยได้มีการลงพื้นที่สัมภาษณ์ เพื่อจัดเก็บข้อมูล รูปแบบ นำมาออกแบบและปั้นเป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ โดยมีผลการศึกษาดังต่อไปนี้

นางชิต ตัดพุดซา อายุ 84 ปี ช่างตีหม้อบ้านลำโพงในอดีตให้สัมภาษณ์ ว่าได้ประกอบอาชีพเป็นช่างตีหม้อเนื่องจากเป็นอาชีพของครอบครัวอยู่แล้ว โดยเริ่มฝึกปั้นตั้งแต่ 4-5 ขวบ โดยมียายเป็นผู้สอน คือ จะฝึกปั้นเป็นสิ่งของที่ใช้นในชีวิตประจำวันก่อน คือ หม้อหุง ที่จะสามารถปั้นได้วันละ 20 ใบ ความยากง่ายในการปั้นก็จะประกอบไปด้วยขนาดที่มีทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ พอมีความชำนาญแล้วจึงสามารถปั้นโถที่มีขนาดใหญ่ได้แต่ก็จะใช้เวลาปั้นนานขึ้น จากนั้นจะมีเตาขนมครกดินเผา หม้อปลาร้า หม้อหุงข้าว พอเริ่มเป็นสาวก็จะนำไปขายตามหมู่บ้านต่าง ๆ หรือในตัว

เมืองนครราชสีมา โดยใช้หาบใส่ภาชนะดินเผาที่มีหลากหลายขนาดเดินลัดทุ่งนาไปจำหน่ายรายทาง ถ้ามีจำนวนมากก็นำใส่เกวียนไป โดยจะนำไปแลกข้าวโดยใช้ข้าวสารให้เต็มภาชนะดินเผาที่นำไปแลกถือเป็นการแลกเปลี่ยนในยุค นั้น โดยเดินทางไปบริเวณหมู่บ้านใกล้เคียงหรือในเมืองจนภาชนะดินเผาไปนำไปแลกหมดจึงเดินทางกลับบ้าน ขั้นตอนการผลิตหม้อดินลำโพง การเตรียมดิน เริ่มจากทำก้อนเชื้อโดยการนำโคลนดินเหนียว มาผสมกับแกลบอย่างละเท่า ๆ กัน ปั้นให้เป็นก้อน ปล่อยให้แห้งประมาณ 1 อาทิตย์ หลังจากนั้นนำไปเผา ก่อนนำไปตำในครกกระเดื่องจนละเอียด เวลาใช้งาน นำเชื้อที่กลายเป็นผง ผสมกับดินเหนียวสะอาด ขุดมาจากทุ่งนา นวดให้เป็นเนื้อเดียวกัน มาปั้นและตีหม้อเปลี่ยนแปลงเป็นภาชนะจากดินให้คงรูปด้วยไฟจากการเผาด้วยวัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ฟืน ฟาง และเศษใบไม้ต่าง ๆ กลายเป็นภาชนะดินเผา

นางวรรณมา ทางพุดซา อายุ 62 ปี ช่างตีหม้อบ้านลำโพงในปัจจุบัน ให้สัมภาษณ์ว่าเป็นบุตรสาวของนางชิต ตัดพุดซา แต่เดิมก็ไม่ได้มีความสนใจภูมิปัญญาการปั้นหม้อนี้อย่างในยุคหลังเครื่องปั้นดินเผาบ้านลำโพงจำหน่ายได้น้อยลง แต่เดิมคือหม้อหุงข้าวดินเผาจะเป็นที่นิยมและใช้กันทุกบ้าน แต่ต่อมาได้มีวัสดุอื่นมาทดแทนที่จะมีความคงทนกว่าทำให้เลือนหายและเลิกใช้ไปในที่สุด จึงได้เริ่มประกอบอาชีพด้วยการทำงานในโรงทอที่อำเภอสูงเนิน แต่หลังจากที่แต่งงานและมีบุตรจึงได้เดินทางกลับมาอยู่ภูมิลำเนาเดิม คือ บ้านลำโพง ซึ่งในตอนนั้นหรือประมาณ 20 ปีที่แล้วเตาขนมครกดินเผาได้รับความนิยมจึงได้สนใจและเริ่มหัดทำโดยมีนางหลอด จีวีเศษ ได้ทำขายอยู่ก่อนแล้วเป็นคนสอน โดยอาศัยแหล่งดินที่มีมาแต่เดิมเป็นวัตถุดิบในการทำ โดยขายส่งเตาขนมครกดินเผา ใบละ 10 บาท โดยจะมีพ่อค้าจาก

หมู่บ้านหนองยารักษ์ มารับไปขายต่อก็ได้เลิกผลิตเพราะพ่อค้าผู้มารับไปขายได้เสียชีวิตลง จึงไปทำโรงงานผักกาดดองที่อยู่ใกล้ ๆ บ้าน ต่อมา ยายซิด ตัดพุดชา ซึ่งปัจจุบันได้เลิกทำไปแล้วเนื่องจากอายุมากจึงได้ถ่ายทอดองค์ความรู้การทำหม้อขนาดเล็กเพื่อส่งร้านขนมไทยที่ยังคงสั่งสินค้าอย่างต่อเนื่องให้กับลูกสาว คือ นางวรรณมา ทางพุดชา เลยได้กลับมาประกอบอาชีพช่างตีหม้อจนถึงปัจจุบัน ที่ยังคงตีหม้อด้วยมือใช้วัสดุพื้นบ้านทั้งหมดโดยมีเทคนิคการเตรียมดิน การปั้น ตลอดจนการเผากลางแจ้งด้วยวัสดุจากธรรมชาติ

2. ศึกษากระบวนการเตรียมเนื้อดินปั้น วัสดุอุปกรณ์และขั้นตอนการปั้น การเผาชิ้นงานกลางแจ้ง โดยนางวรรณมา ทางพุดชาที่ยังคงตีหม้อด้วยมือใช้วัสดุและภูมิปัญญาพื้นบ้านทั้งหมด ทำการสาธิตมีขั้นตอนการเตรียมเนื้อดินปั้น วัสดุอุปกรณ์และการปั้น ตลอดจนการเผากลางแจ้งด้วยวัสดุจากธรรมชาติ ตามกระบวนการต่อไปนี้

การเตรียมเนื้อดินปั้น เป็นดินเหนียวที่หาได้จากท้องถิ่น จะมีอยู่บริเวณแหล่งน้ำภายในหมู่บ้าน ซึ่งก็จะบอกต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นว่าดินบริเวณนี้เหนียวขึ้นรูปได้ดี เเผาแล้วชิ้นงานแตกน้อย ก็จะนำดินจากแหล่งนั้นมาเป็นวัตถุดิบหลักในการผลิตชิ้นงาน กระบวนการเตรียมเนื้อดินปั้น หมายถึง การผสมดินกับวัตถุดิบอย่างอื่น โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เนื้อดินมีคุณสมบัติที่ถูกต้องและมีคุณภาพที่ดี ดินปั้นหม้อบ้านลำโพงนั้น หัวใจสำคัญที่จะสามารถทำให้ดินสามารถเผากลางแจ้งด้วยวัสดุจากธรรมชาติและสุกตัวได้ในอุณหภูมิต่ำ

คือ การเตรียมดินเชื้อ โดยการนำดินเหนียวมาผสมกับแกลบ โดยลำนนำไปเผาเป็นเถ้าจะมีซิลิกา มาก เมื่อนำไปผสมกับดินเหนียวแล้วนำไปเผาก็จะสร้างความพรุนตัวให้เนื้อดินและเพิ่มโครงสร้างให้ดินมีความแข็งแรงขึ้น จึงนำมาผสมทำดินเชื้อ โดยการขุดดินเหนียวท้องนา นำมาตากแดดให้แห้งแล้วทุบเป็นก้อนเล็กๆ แชน้ำไว้ 1 คืนจนเป็นดินโคลน จากนั้นนำแกลบมาเกลี่ยเป็นวงกลมนำแล้วนำดินโคลนผสมให้เข้ากัน ในปริมาณที่สามารถปั้นแกลบเป็นก้อนโดยไม่แตกออกจากกัน เน้นให้แกลบมีปริมาณมากกว่าเนื้อดิน ปั้นเป็นก้อนลักษณะวงรีและแบน

นำก้อนดินเชื้อไปตากแดด 3 วัน จนก้อนดินแห้งสนิท จากนั้นนำไปเผากลางแจ้งโดยการรองพื้น ด้วยฟืนหรือกิ่งไม้ท่อนไม้ขนาดเล็กที่ลักษณะเป็นแกนให้ความร้อนต่อเนื่อง จากนั้นวางก้อนดินเชื้อลงไปไม่ให้เกินบริเวณกองฟืนที่รองพื้นไว้ นำฟางมาคลุมจนมิดกองฟืนและก้อนดินเชื้อ ก่อนจุดไฟจากบริเวณด้านล่างของกองฟืน โดยใช้ฟางเป็นตัวกักเก็บความร้อนให้ระอุจนก้อนดินเชื้อสุกตัวโดยเติมฟางรักษาความร้อนเผา ทั้งไว้ประมาณ 2 วัน จนก้อนดินสุก จะได้สีแดงหรือสีส้มก่อนจะนำมาตำผสมในตัวเนื้อดินปั้น จากนั้นนำก้อนดินเชื้อที่เผาจนสุกแล้วไปตำให้ละเอียดด้วยครก กระเบื้องหรือครกไม้ นำดินที่ละเอียดนี้ไปร่อนด้วยตะแกรงมุ้งลวดเพื่อคัดสิ่งที่ไม่ต้องการออก เช่น กรวด ทรายเม็ดค่อนข้างโต เป็นต้น จากนั้นจึงได้ดินเชื้อเนื้อละเอียดเพื่อนำไปผสมเป็นเนื้อดินปั้น โดยนำดินเชื้อที่ผ่านการร่อนละเอียด

ภาพที่ 1 ภาพนางซิด ตัดพุดชา และนางวรรณมา ทางพุดชา บุตรสาวช่างตีหม้อบ้านลำโพงที่ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัย
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2564

ภาพที่ 2 ภาพการทำดินเชื้อโดยการนำดินเหนียวมาผสมกับแกลบแล้วปั้นเป็นรูปวงรีทรงแบนและเผากลางแจ้งจากเศษกิ่งไม้และฟาง จนก่อนดินสุก ตาก่อนดินเชื้อแล้วร่อนจนละเอียดก่อนนำไปผสมเนื้อดินปั้นตามภาพ
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2564

มาพรมน้ำให้เกิดความชื้นก่อนจะนำดินเหนียวที่แช่น้ำมา 1 คืบ มาทำการผสมโดยนวดให้เข้ากันโดยการสังเกต ไม้ให้ดินและจนเกินไป ให้มีความหมาดและเหนียวเป็นเนื้อเดียวกัน ระหว่างดินเชื้อและดินเหนียว ที่จะสามารถนำมาปั้นขึ้นรูปขึ้นงานได้ โดยหลังการนวดจะทิ้งไว้ 1 คืบ ให้เนื้อดินมีความเหนียวเข้ากันก่อนจะนำมาปั้นเป็นภาชนะรูปทรงต่าง ๆ

วัสดุอุปกรณ์และขั้นตอนการปั้น อุปกรณ์ตีหม้อ เป็นเครื่องมือสำหรับใช้ในการขึ้นรูปหม้อหรือภาชนะโดยการตีด้วยไม้เป็นกรรมวิธีการผลิตภาชนะแบบดั้งเดิมที่สืบทอดมา ที่จะมีแท่นวางส่วนใหญ่เป็นแท่นไม้ ใช้วางแท่น

ดินเหนียวเวลาตีขึ้นรูปตลอดจนสรีปาก คือ การทำปากหม้อให้เรียบ โดยที่บ้านลำโพงจะนิยมใช้ใบสับปรดในการสรีปากหม้อที่จะทำให้ปากภาชนะเรียบเนียนเสมอกัน และจะมีไม้ตี ทำมาจากไม้เนื้อแข็ง มีลักษณะเป็นแผ่นราบมีหลายขนาดด้วยกัน มีด้ามจับ ใช้สำหรับตีบผิวด้านนอกของภาชนะให้ได้รูปทรงและอัดเนื้อดินให้แน่นและเข้าสนิทตามที่ต้องการโดยใช้ร่วมกับหินตุ้ ซึ่งบางแห่งเรียกหินตุ้นหรือหินดัน เป็นอุปกรณ์ในการขึ้นรูปภาชนะ ทำจากดินเผา มีลักษณะคล้ายกับดอกเห็ด มีด้ามถือ มีความแข็งแรงทนทาน ผิวด้านหน้าของหัวหินตุ้นจะมีลักษณะเรียบ

ภาพที่ 3 ภาพนางวรรณฯ ทางพุทธฯ สาธิตอุปกรณ์ตีหม้อที่จะมีต่อไม้ ใบสับปรด ไม้ตีและหินตุ้ที่ทำจากดินเผา
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2564

ภาพที่ 4 ภาพการปั้นคอภาชนะดินเผาเป็นรูปทรงกระบอกบนแท่นไม้และตีหม้อเป็นรูปทรงที่ต้องการ
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2564

กระบวนการปั้น ในปัจจุบันนางวรรณฯ ทางพุทธฯ ช่างตีหม้อบ้านลำโพง ได้ทำเพียงหม้อขนาดเล็กโดยทำเพื่อส่งขายร้านขนมไทย ซึ่งจะนำไปทำใส่ขนมหม้อแกงขายที่จะมีวิธีการปั้นโดยปั้นให้เป็นทรงคล้ายทรงกระบอกก่อนบีบดินบริเวณด้านนอก โดยค่อย ๆ กดไล่ความหนาให้สม่ำเสมอจนทั่วบริเวณ ทำการบีบคอแล้วลูบให้เรียบด้วยมือที่ชุ่มน้ำให้เป็นรูปทรงกลมแล้วเก็บความเรียบบริเวณด้านในภาชนะ จากนั้นทำการตกแต่งปากหม้อให้เรียบบนแท่นไม้โดยการนำไปสับประรด ชูบน้ำหมาด ๆ แล้วนำมาลูบบริเวณขอบปาก ได้รูปทรงกลมและเรียบเนียนก่อนจะนำไปทำการตากแดดให้ภาชนะคงรูปก่อนนำไปตี ด้วยการใช้นาคูและไม้ตี โดยมือ

ข้างหนึ่งจะถือหินตุนั้นเข้าไปข้างในหม้อ มืออีกข้างก็ใช้ไม้ตีรอบ ๆ พอเสร็จแล้วก็นำไปตากอีกครั้ง ให้หม้อแห้งก่อนนำไปทำการเผากลางแจ้ง

การเผาชิ้นงานกลางแจ้ง เมื่อหม้อแห้งดีแล้วก็จะนำไปเผา ด้วยการนำไม้มาวางกองรวมกันเป็นลักษณะเหมือนแท่น โดยจะประมาณจำนวนไม้ที่นำมาวางว่าจะใช้มากน้อยเพียงใด หม้อถึงจะไหม้พอดี ไม่เสียหาย ซึ่งไม้นี้จะมิหินซึ่งเป็นเหมือนแท่นรองอยู่ด้านล่างเป็นจุด ป้องกันไม่ให้ไม้ไหม้เร็วจนเกินไป จากนั้นจึงนำหม้อมาวางลงบนกองไม้นั้น จุดไฟจนไฟติด แล้วจึงนำฟางมาคลุมด้านบนหม้อ รอประมาณ 3-4 ชั่วโมง ก็จะได้หม้อดินเผาที่เสร็จสมบูรณ์แล้ว

ภาพที่ 5 ภาพการเผากลางแจ้งโดยใช้กิ่งไม้แห้งและฟาง
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2564

การปั้นหม้อนี้ เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ถ่ายทอดต่อกันจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่หาเลี้ยงชีพมาจนถึงปัจจุบัน จากการสังเกตและสัมภาษณ์ทำให้เห็นว่า การปั้นหม้อนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องใช้ความรู้และประสบการณ์อย่างมาก อีกทั้งยังต้องอาศัยความชำนาญที่เกิดจากการฝึกฝน และทำซ้ำมาเรื่อย ๆ แสดงให้เห็นถึงการคิดค้น การเรียนรู้ และการแก้ปัญหาของคนในท้องถิ่น ซึ่งมีการปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบทต่าง ๆ รอบตัว และปรับให้เข้ากับยุคสมัย ที่สำคัญภูมิปัญญานี้ก็สามารถนำมาใช้เป็นอาชีพ หาเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ แต่ในปัจจุบันเนื่องจากสถานการณ์โควิด19 ทำให้ผู้ประกอบการร้านขนมไทยจำหน่ายสินค้าได้น้อยลง ส่งผลให้การผลิตหม้อที่จะนำไปใส่ขนมหม้อแกงเพื่อจำหน่ายผลิตออกมาแล้วไม่มีผู้มารับซื้อทำให้เหลือหม้อดินเผาขนาดเล็กจำนวนมาก นางวรรณาท พุดชา ช่างตีหม้อบ้านลำโพงในปัจจุบันจึงขาดรายได้และอาจจะเลิกตีหม้อดินเผาไปในที่สุด

3. ออกแบบเครื่องปั้นดินเผารูปแบบใหม่จากวัตถุดิบและภูมิปัญญาในท้องถิ่น จากปัญหาที่ได้กล่าวในตอนต้นทำให้ผู้วิจัยคิดที่จะสืบต่อภูมิปัญญาตีหม้อนี้โดยได้เปลี่ยนกระบวนการปั้นให้ทำได้ง่ายขึ้น และผลิตเป็นสินค้ารูปแบบใหม่ (กระถางดินเผา) ที่กำลังได้รับความนิยมจากกระแสการปลูกต้นไม้ในปัจจุบัน ที่จะทำการถ่ายทอดการปั้น เป็นรูปแบบผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ตลอดจนการเผากลางแจ้ง ที่ก็จะได้มีการปรับเปลี่ยนให้ง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น เพื่อจะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ครูศิลปะ ที่จะเรียนรู้และส่งต่อความรู้แก่นักเรียนภายในโรงเรียน โดยสามารถสร้างผลิตภัณฑ์หรือผลงานศิลปะเครื่องปั้นดินเผาในโรงเรียนได้ด้วยตนเอง ที่จะมีกระบวนการพัฒนาเพื่อจัดเก็บองค์ความรู้ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ออกแบบภาพร่างผลิตภัณฑ์ จากการได้ลงพื้นที่เห็นกระบวนการตั้งแต่การเตรียม การปั้นและการเผา ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้ถึงลักษณะของเนื้อดินว่าเหมาะสมกับการปั้นรูปแบบใด โดยก่อนที่จะลงมือปั้นได้ทำการออกแบบภาชนะดินเผาที่ปั้นได้โดยไม่ต้องใช้แท่นไม้ แต่จะยังคงการบีบขึ้นรูปด้วยมือเป็นรูปทรงภาชนะ แต่จะเพิ่มเรื่องของพื้นผิว การปั้นเป็นภาชนะที่มีขาตั้ง และปั้นแปะต่อเติมรูปทรงภาชนะเป็นรูปสัตว์ชนิดต่าง ๆ แต่ยังคงยึดรูปแบบกระถางดินเผา ตามที่ได้สร้างภาพร่างเพื่อเป็นแนวทางในการปั้นคือ 1. การสร้างพื้นผิวบนกระถางดินเผาด้วยการขูดขีด 2. การสร้างพื้นผิวบน

กระถางดินเผาและต่อขาภาชนะ 3. ปั้นแปะต่อเติมกระถางดินเผาเป็นรูปสัตว์ชนิดต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ อ้อยทิพย์ พลศรี (2542, น. 89-90) เกี่ยวกับรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาบ้านสทิงหม้อว่า การศึกษาค้นคว้าสมควรจะให้มีการพัฒนาด้านรูปแบบ ทั้งด้านรูปร่าง รูปทรง ด้านขนาดและด้านลวดลาย ให้มีการประสานกลมกลืนกันตามหลักการออกแบบจะได้เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากกว่านี้ พร้อมทั้งต้องมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพมากขึ้น และประยุกต์ให้มีความสวยงาม เหมาะกับประโยชน์ใช้สอย

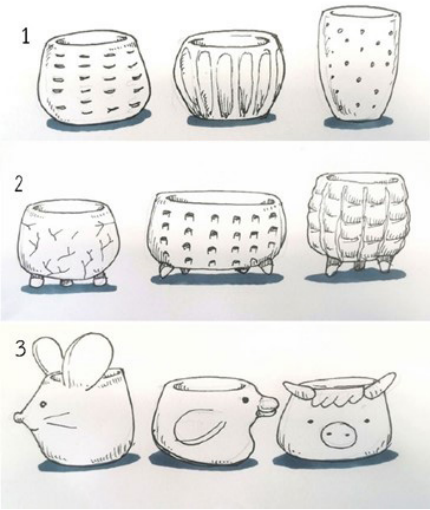
กระบวนการปั้นผลงาน จากภาพที่ร่างไว้ในกระบวนการต่อมาได้มีการนำดินบ้านลำโพงมาทำการปั้น โดยได้สร้างวิธีการขึ้นรูปด้วยการบีบเป็นภาชนะ ซึ่งจะมีวัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ทั่วไปคือ 1. ดินปั้นหม้อบ้านลำโพง 2. น้ำสลิปดินบ้านลำโพง 3. แปรงหรือลูกกลิ้ง 4. ไม้ปั้นหรือไม้เสียบลูกชิ้น 5. ภาชนะใส่น้ำและฟองน้ำ กระบวนการขึ้นรูป การปั้นขึ้นงานในทุกรูปแบบที่ร่างไว้จะใช้การขึ้นแบบเดียวกัน คือ การขึ้นรูปด้วยการบีบโดยจะเป็นการขึ้นรูปอย่างง่ายโดยไม่ต้องใช้อุปกรณ์ใดเลย โดยมีกระบวนการ ขึ้นรูปดังต่อไปนี้ 1. ปั้นดินขนาดเท่ากำมือเป็นลักษณะก้อนกลม 2. ใช้หัวแม่มือเจาะลงไปตรงกลางโดยไม่ทะลุไปอีกด้านเพื่อเป็นก้นภาชนะ 3. ใช้หัวแม่มือเป็นแกนกลางและหมุนโดยใช้ข้อ 4 นิ้วที่เหลือประคองบีบขึ้นงานไล่ความหนาของภาชนะให้มีความสม่ำเสมอ 4. จากนั้นตกแต่งแต่งรูปทรงโดยวางภาชนะบนมือและมืออีกข้างบีบดินปรับแต่งรูปทรงและความหนาบาง 5. เช็ดฟองน้ำเก็บความเรียบร้อยของชิ้นงานและฟองน้ำ 6. ทำเจาะรูด้านล่างด้วยเครื่องมือปั้นเพื่อเป็นที่ระบายน้ำกระถางดินเผา ก่อนนำไปทำพื้นผิว ตกแต่งขีดข่วนภาชนะหรือปั้นแปะเป็นรูปทรงสัตว์ต่าง ๆ

ทดลองเผากลางแจ้งผลิตภัณฑ์ดินเผา / ชิ้นงานสำเร็จ การเผากลางแจ้งแบบเดิมนั้นใช้วัตถุดิบหลักที่ให้ความร้อนคือ ไม้แก่นที่เป็นกิ่งไม้หรือกาบไม้แห้งต่าง ๆ ที่จะติดไฟและให้ความร้อนโดยวางขัดสลับไปมาให้เกิดช่องว่างเพิ่มออกซิเจนในการเผาไหม้ โดยวางชิ้นงานด้านบนก่อนคุมด้วยฟางครอบชิ้นงานทั้งหมด ที่เป็นเหมือนห้องเตาที่กักเก็บความร้อนให้ชิ้นงานสุกทั่วถึงกัน โดยจะสังเกตว่าการเผามีความร้อนที่ทั่วถึงจากที่ไม้พื้นหรือกิ่งไม้แก่นด้านล่างไหม้สลายกลายเป็นขี้เถ้า ก็แสดงว่าการเผาชิ้นงานเสร็จสมบูรณ์ รอกองไฟมอดและเย็นลงจึงเขี่ยฟางแล้วนำชิ้นงานออก โดยจากการสังเกตการณ์เผาโดยใช้วัสดุจากธรรมชาติทั้งหมดจะเกิด

ควันลอยกระจายจำนวนมาก และการหากิ่งไม้หรือแก่นไม้ที่จะนำมาเผาให้ความร้อนก็หาได้ยากในบางพื้นที่ จึงไม่เหมาะที่จะทำการเผาในที่ชุมชนหรือโรงเรียนตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ผู้วิจัยจึงคิดที่จะทำเตาเผากลางแจ้งแบบประยุกต์โดยใช้ถ่านไม้เป็นตัวให้ความร้อน ด้านล่างที่จะมีควันน้อยและให้ความร้อนที่สูงและยาวนาน โดยยังคงฟางเป็นตัวกักเก็บความร้อน โดยมีขั้นตอนและกระบวนการดังนี้ 1. วางขา

ตั้งอิฐ 2 ด้าน และนำถ่านที่ติดไฟแล้วมาโรยให้ทั่วพื้นที่เผา วางตะแกรงปิ้งบนขาอิฐเรียงกิ่งไม้และวางชิ้นงานทับลงไป 2. ค่อยชิ้นงานด้วยฟางให้ครอบคลุมพื้นที่เผาและชิ้นงานทั้งหมด 3. จุดไฟจากด้านล่างและปล่อยให้ไฟลามไปจนทั่วทั้งกอง โดยสังเกตว่าถ่านให้ความร้อนจนหมดกลายเป็นขี้เถ้า รอกองไฟมอดแล้วนำชิ้นงานออกโดยสังเกตจากสีดินที่เผามีสีส้มและเคาะ มีเสียงกังวาลก็แสดงว่าชิ้นงานสุกสมบูรณ์

กระบวนการพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาแบบใหม่จากวัตถุดิบและภูมิปัญญาในท้องถิ่น

ออกแบบภาพร่างผลิตภัณฑ์ 1. การสร้างพื้นผิวบนกระถางดินเผาด้วยการขูดขีด 2. การสร้างพื้นผิวบนกระถางดินเผาและต่อขาภาชนะ 3. ปั้นแปะต่อเติมกระถางดินเผาเป็นรูปสัตว์ชนิดต่าง ๆ	
กระบวนการปั้นผลงาน 1. วัสดุอุปกรณ์ 2. ขั้นตอนการปั้น 3. ชิ้นงานกระถางขนาดเล็ก	
ทดลองเผากลางแจ้งผลิตภัณฑ์ดินเผา / ชิ้นงานสำเร็จ	

4. นำองค์ความรู้มาถ่ายทอดให้กับครูศิลปะ โดยกำหนดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ครูศิลปะในระดับมัธยมศึกษา จำนวน 5 โรงเรียนด้วยกัน ประกอบไปด้วย 1) นายสุเมธ สิงหวรวงศ์ โรงเรียนราชสีมาวิทยาลัย 2) นางนงนภัศกัญญ์ บุญคุณยังพงษ์ โรงเรียนชลประทานนาตลิ่งชัน 3) นายรพีพงษ์ วงษ์ภูธร โรงเรียนบุญวัฒนา 4) นายอิศรินทร์ นันทธนากรกุล โรงเรียนบ้านหนองไข่น้ำ และ 5) นางอรรวรรณ สิงห์บัว โรงเรียนกุดจิกวิทยา โดยผู้วิจัยบรรยายพร้อมภาพประกอบ โดยให้ความรู้ เรื่อง ประวัติความเป็นมาการตีหม้อของบ้านลำโพง ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ กระบวนการเตรียมวัตถุดิบ กระบวนการปั้น และการเผากลางแจ้ง และการสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบต่าง ๆ จากดินปั้นหม้อบ้านลำโพง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานของผู้เข้าร่วมอบรม จากนั้นผู้วิจัยและผู้เข้าอบรมสร้างสรรค์ผลงานเป็นกระถางขนาดเล็กร่วมกันโดยที่ผู้เข้าอบรมสามารถสร้างสรรค์ได้ตามจินตนาการส่วนตนแต่ก็จะมีแนวทางการบิบบิ้นรูปภาพขณะที่จะต้องควบคุมความหนาบางให้เท่ากัน ที่จะมีผลต่อการเผิงให้แห้ง และการเผาที่ถ้าควบคุมความหนาบางไม่ได้ชิ้นงานจะแตกง่ายได้ง่าย จากการอบรมเชิงปฏิบัติการในวันแรกได้เห็นถึงผลงานการสร้างสรรค์ที่หลากหลายของครูศิลปะที่จะมีพื้นฐานและทักษะฝีมือที่ดีอยู่แล้วจึงเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว ผลงานที่ปั้นสำเร็จแล้ว จะพียงลมไว้ในที่ร่ม 2 วัน เพื่อให้ชิ้นงานแห้งสนิทก่อนที่จะมาทำการเผา การอบรมเชิงปฏิบัติการ ในวันที่ 2 จะให้ผู้เข้าร่วมอบรมได้ทำการเผาชิ้นงานของตนเองร่วมกัน จากเตาที่ใช้เชื้อเพลิงจากวัสดุธรรมชาติ โดยผู้วิจัยได้ทดแทน กิ่งไม้ที่หาได้ยากโดยไม้พาลเทรทองเป็นฐานเชื้อเพลิงด้านล่าง จะทำการจุดไปจากมุมของฐานเตา ในทุก ๆ ด้าน แล้วให้ไฟลามเข้าหากันจนทั่วทั้งกอง โดยจะทิ้งให้ระอุโดยใช้ฟางเป็นตัวกักเก็บความร้อนให้ดินสุกตัวโดยจะสังเกตจากฐานไม้ด้านล่างยุบกลายเป็นขี้เถ้าทั้งหมดแสดงว่าเตามีความร้อนถึงทั่ว ทั้งเตาเตาที่ใช้ถ่านเป็นเชื้อเพลิงจะทำการก่อถ่านให้ติดเสียก่อนที่จะนำผลงานมาเรียงแล้วพยายาคุมด้วยถ่านและฟางอีก1รอบคือ ถ้าความร้อนถึงจุดที่ชิ้นงานสุกตัวถ่านจะกลายเป็นขี้เถ้าร้อนจนเตาเย็นลงจึงนำชิ้นงานออกเป็นชิ้นงานที่เสร็จสมบูรณ์

จากผลการดำเนินงานวิจัยนี้ได้รับความรู้จากภูมิปัญญาการปั้นหม้อบ้านลำโพงที่กำลังจะสูญหายไป ได้นำมาถ่ายทอดให้กับครูศิลปะที่จะนำดินก้อนเดียวกันนี้มาสร้างสรรค์ผลงานและถ่ายทอดให้กับนักเรียน ที่สามารถปั้น

ภาพที่ 6 ภาพบรรยากาศอบรมเชิงปฏิบัติและผลงานของครูศิลปะผู้เข้าร่วมอบรม

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2564

ภาพที่ 7 คุณครูอรรวรรณ สิงห์บัว โรงเรียนกุดจิกวิทยา ได้ไปซื้อดินบ้านลำโพงและถ่ายทอดการปั้นและการเผาให้กับนักเรียนเป็นผลงานตกแต่งห้องเรียนในสาระศิลปะของโรงเรียนกุดจิกวิทยา

ที่มา : นางอรรวรรณ สิงห์บัว เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2564

ชิ้นงานสร้างสรรค์จากวัสดุรอบตัวด้วยการปั้นและบิบบิ้นอย่างง่าย และเผาผลงานได้ด้วยตนเองจากวัสดุธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น โดยยังคงเชื่อมโยงกับชุมชนบ้านลำโพงที่จะมีการซื้อขายดินสร้างรายกับไปยังชุมชนที่จะสามารถให้

ภูมิปัญญานี้ยังคงสืบต่อ นำมาสร้างสรรค์เป็นสื่อการเรียนการสอนศิลปะเครื่องปั้นดินเผาที่จะเป็นแนวทางสร้างงานและอาชีพจากวัตถุดิบและภูมิปัญญาในท้องถิ่นสืบไป

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง “การพัฒนางานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นหม้อ บ้านลำโพง ต.พุดซา อ.เมือง จ.นครราชสีมา เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้สำหรับครูสอนศิลปะ” ได้ผลว่าการปั้นหม้อ บ้านลำโพงจะเลือนหายไปจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยีตลอดจนการดำเนินชีวิต ได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว วิถีชีวิตที่เร่งรีบก็คงยากเต็มที่จะหาบุคคลที่สร้างงานจากดินในท้องถิ่นผสานภูมิปัญญา นำมาเปลี่ยนแปลงกลายเป็นภาชนะดินเผาลายประเภท เช่น หม้อ โอ่ง อ่าง ซึ่งในปัจจุบันชุมชนที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาในจังหวัดนครราชสีมาเริ่มเหลือน้อยลงจะมีทำก็แต่เพียงผู้สูงอายุที่ขาดการสืบทอด เนื่องจากปัญหาการผลิตที่เริ่มตั้งแต่การเตรียมวัตถุดิบ ปั้นและเผากินเวลา โดยประมาณ 15 วัน เชื้อเพลิงที่ใช้ไม่เนื้อแข็งหรือแค้นไม้หาได้ยากขึ้น ถ้าซื้อก็มีราคาแพงตลอดจนรูปแบบและราคาก็ยังคงเดิม ยังขาดการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญากับชุมชน ได้สอดคล้องกับ (จิตพนธ์ ชุมเกต, 2560) ได้กล่าวว่า ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นควรสื่อให้เห็นถึงผลิตภัณฑ์ที่เกิดมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้ ทำให้ผลิตภัณฑ์นั้น คุ้มค่า มีมาตรฐาน มีเอกลักษณ์โดดเด่น เน้นเรื่องราว ที่จะสามารถนำมาต่อยอดสร้างสรรค์เป็นผลงานรูปแบบใหม่ได้ แต่ยังคงใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ให้การเผาผลาญกลางแจ้ง ที่เป็นภูมิปัญญาสืบทอดกันมาอย่างยาวนานให้คงอยู่

จากปัญหาที่ได้กล่าวในตอนต้น ทำให้ผู้วิจัยคิดที่จะสืบต่อภูมิปัญญาหม้อนี้นี้ โดยได้เปลี่ยนกระบวนการปั้นให้ทำได้ง่ายขึ้น และผลิตเป็นสินค้ารูปแบบใหม่ (กระถางดินเผา) ที่กำลังได้รับความนิยมจากกระแสการปลูกต้นไม้ในปัจจุบัน ที่สอดคล้องกับ (จุฬพญา พงค์ศักดิ์ศรี, 2562) ได้กล่าวว่า “เซรามิกส์เป็นผลิตภัณฑ์ที่เชื่อมโยงกับชีวิตของมนุษย์มาอย่างยาวนาน และมีการพัฒนาการออกแบบอย่างต่อเนื่องให้สอดคล้องตามยุคสมัย การออกแบบผลิตภัณฑ์เซรามิกส์จึงถือเป็นส่วนสำคัญ” โดยผู้วิจัยได้ทำการออกแบบที่จะให้ผลิตภัณฑ์มีประโยชน์ใช้สอยและเป็นความต้องการของ

ตลาดในปัจจุบัน ซึ่งจากวัสดุคือดินปั้นหม้อบ้านลำโพงตรงกับ (พิรพงษ์ พันธะศรี, 2561) ได้กล่าวว่า “ดินพื้นบ้าน : ดินเชื้อ ในอัตราส่วน 70:30 สามารถคงรูปได้เมื่อนำไปเผาแล้วทนความร้อน ไม่แตกหัก สามารถขึ้นรูปด้วยรูปทรงที่ซับซ้อนได้ และใช้งานได้จริง” โดยการเผาผลาญกลางแจ้งในอุณหภูมิประมาณ 700 องศาเซลเซียส เนื้อดินไม่แกร่งมากทำให้เนื้อดินเผามีความพรุนตัวสูง ที่จะเหมาะกับการสร้างรูปทรงภาชนะกระถางปลูกต้นไม้ที่ต้องการความชื้นอยู่ในเนื้อกระถาง ประกอบกับในปัจจุบันกระแสการปลูกต้นไม้ได้รับความนิยมจึงเป็นแนวทางในการออกแบบกระถางปลูกต้นไม้ขนาดเล็ก

จากการได้เรียนรู้ถึงลักษณะของเนื้อดินว่าเหมาะสมกับการปั้นรูปแบบใด โดยก่อนที่จะลงมือปั้นได้ทำการออกแบบภาชนะดินเผาที่ปั้นได้โดยไม่ต้องใช้แท่นไม้ แต่จะยังคงการปั้นขึ้นรูปด้วยมือเป็นรูปทรงภาชนะ โดยใช้วัสดุและอุปกรณ์ที่หาได้ง่าย เช่น ไม้ปั้นหรือไม้เสียบลูกชิ้น ภาชนะใส่น้ำและฟองน้ำ ที่ยึดรูปแบบกระถางดินเผาขึ้นโดยใช้การบีบไม่จำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ในการขึ้นรูปที่จะสามารถนำมาถ่ายทอดให้ครูศิลปะนำไปสอนใช้สอนต่อในโรงเรียนได้จริง แต่ยังคงวัตถุดิบดั้งเดิมและการเผาผลาญกลางแจ้งที่สามารถนำไปเผาเป็นผลงานสำเร็จได้ที่โรงเรียนที่ทำการสอน โดยสามารถปรับเปลี่ยนตามวัสดุและเชื้อเพลิงที่หาได้ในพื้นที่ สอดคล้องกับรายงานการวิจัยของภรติ พันธุภากร (2535 , น. 77) ที่ว่าด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเซรามิกส์ให้ทรงชนะว่าลักษณะของผลิตภัณฑ์ต้องมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นโดยเฉพาะเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ที่ควรมีการนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาใช้ตลอดจนการสร้างสรรค์รูปทรงและเทคนิคการตกแต่งที่สัมพันธ์กับท้องถิ่น เพื่อให้ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในงานวิจัยนี้ สามารถนำไปต่อยอดเพื่อการผลิต และจำหน่ายได้จริง

การเผาโดยใช้วัสดุจากธรรมชาติทั้งหมดจะเกิดควันจำนวนมาก และการหาถ่านไม้หรือแค้นไม้ที่จะนำมาเผาให้ความร้อนก็หาได้ยากในบางพื้นที่ จึงไม่เหมาะที่จะทำการเผาในที่ชุมชนหรือโรงเรียนตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ผู้วิจัยจึงทดลองเผาผลาญกลางแจ้งแบบประยุกต์โดยใช้ถ่านไม้เป็นตัวให้ความร้อน โดยสังเกตว่าถ่านให้ความร้อนจนหมดกลายเป็นขี้เถ้ารอกองไฟมอดแล้วนำขึ้นงานออกโดยสังเกตจากสีดินที่เผามีสีส้มและเคาะมีเสียงกังวาลก็แสดงว่าขึ้นงานสุกสมบูรณ์ เป็นผลงานหัตถกรรมดินเผาที่จะสามารถ

สร้างสรรค์ได้ด้วยตนเองภายในโรงเรียนหรือชุมชน โดยได้ดินที่ผ่านการผสมจากบ้านลำโพง ที่จะสร้างรายได้ให้ชุมชน และสืบต่อภูมิปัญญาให้คงอยู่โดยผ่านการส่งต่อจากครูศิลปะ จากรุ่นสู่รุ่นอย่างแพร่หลายต่อไป ให้ยังคงอยู่ที่มีมาอย่างยาวนานในภูมิปัญญาการตีหม้อที่ได้สืบทอดกับ (วิโรฒ ศรีสุโร, 2528) ที่ปรากฏคุณลักษณะทางวัฒนธรรม พบข้อสันนิษฐานว่า การตีหม้อที่มีอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ของภาคอีสานนั้น ส่วนใหญ่เป็นคนที่อพยพมาจากโคราชทั้งสิ้น จนมีคำกล่าวว่า “ไทโคราชชอบตีหม้อ ตีมีดแต่ลาวชอบทอผ้า”

ข้อเสนอแนะ

1. ดินปั้นหม้อบ้านลำโพงนั้น เป็นดินที่สร้างงานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาได้เป็นอย่างดีเพราะปั้นขึ้นรูปได้ง่าย สามารถเผาได้ด้วยวัสดุจากธรรมชาติหรือถ่านด้วยการเผากลางแจ้ง แต่ในปัจจุบันภาชนะดินเผาที่ผลิตไม่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- จิตพนธ์ ชุมเกต. (2560). การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเพชรบุรี.
- จุมพฏ พงศ์ศักดิ์ศรี. (2562, กันยายน-ธันวาคม). กระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์เซรามิกส์. *วารสารวิชาการเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์*, 10(2), 4(3), 58-67. สืบค้นจาก <http://ph02.tci-thaijo.org/index.php/journalindus/article/view/234171>
- พีรพงษ์ พันธะศรี. (2561). เครื่องปั้นดินเผาสร้างสรรค์: กรณีศึกษาเครื่องปั้นดินเผาประกอบไม้อย่างพาราและเถาวัลย์ ในจังหวัดสงขลา.
- ภรดี พันธุภากร. (2535). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเซรามิกส์ในจังหวัดชลบุรี.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2539). *ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ:ต้นอ้อแถมมี.
- วิโรฒ ศรีสุโร. (2528). ความหมายของศิลปะพื้นบ้าน. สืบค้นจาก : <http://wasanart.blogspot.com>.
- อ้อยทิพย์ พลศรี. (2537). การสร้างรูปแบบหม้อดินสทิงหม้อ.

ความนิยม ควรมีการพัฒนารูปแบบให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดในปัจจุบัน เพื่อจำหน่ายที่จะสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน

2. จากองค์ความรู้ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาและถ่ายทอดให้กับครูศิลปะ เห็นได้ว่าดินปั้นหม้อบ้านลำโพงสามารถสร้างสรรค์งานหัตถกรรม ทั้งในโรงเรียนหรือชุมชนได้ โดยต้องมีการสร้างสื่อที่จะถ่ายทอดเรื่องราวและภูมิปัญญาสาธิตการปั้นการเผา ผ่านสื่อออนไลน์ การเตรียมดินที่ได้มาตรฐานเดียวกัน เพื่อออกจำหน่ายที่จะส่งต่อดินปั้นในชุมชนจากภูมิปัญญา เป็นดินที่สร้างสรรค์ผลงานหัตถกรรมดินเผาได้ด้วยตนเอง ที่จะกลับมาสร้างรายได้ให้กับชุมชนและภูมิปัญญา การปั้นหม้อบ้านลำโพงก็จะไม่สูญหายแต่ได้แปรเปลี่ยนบริบท ที่จะกลายเป็นหัตถกรรมร่วมสมัยให้คงอยู่กับคนรุ่นต่อ ๆ ไป